

Koconogi čuk

Že v januarju prično v bolj odmaknjenih višjeležečih gozdovih Slovenije svoj teritorij z monotonim petjem označevati samci koconogega čuka *Aegolius funereus*. V Sloveniji je ta majhna sova še slabo poznana, saj v zadnjem času še vedno odkrivamo nove kraje, kjer koconogi čuki prebivajo. Slovenija je z gozdom zelo bogata dežela in le-ta je pravzaprav največje naravno bogastvo, ki ga Slovenci premoremo. Obsežni strnjeni gozdni sestoji pa so ugoden življenjski prostor tudi za koconogega čuka.

Al Vrezec

foto: Diemar Nil

Koconogi čuk *Aegolius funereus* med dnevnim dremežem.

Koconogi čuk v sklenjenem pasu naseljuje območje borealnega pasu na severni polobli, od severne Evrope, prek sibirskih gozdnih prostranstev, do Severne Amerike. V času ledenih dob so koconogi čuki živeli tudi južneje, na kar nas danes opominjajo posamezne bolj ali manj izolirane populacije v evropskih in azijskih gorstvih. V južnejših delih

Evrope živi v Pirenejih, Alpah, hribovju Srednje Evrope, Karpatih, Dinaridih, posamezne manjše populacije pa so raztresene vse tja do Grčije in Turčije. V Sloveniji največ koconogih čukov živi v Alpah, zlasti v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah, veliko jih je tudi v bukovih gozdovih z jelko na dinarskem območju. Pred kratkim (1996) je bil koconogi čuk ponovno odkrit na Pohorju. S Pohorja so bili do leta 1996 o koconogem čuku znani le podatki iz začetka 20. stoletja, potem pa se z njim v teh krajih do pred kratkim ni srečal nihče več. Povsem na novo je bil odkrit na Gorjancih, medtem ko Posavsko hribovje še vedno ostaja neznanka.

Življenjski prostor koconogega čuka so tihi in prostrani iglasti ali mešani gozdovi s posameznimi manjšimi jasami, kjer lahko lovi. Znana je njegova posebna naveza s črno žolno *Dryocopus martius*. Koconogi čuk namreč skoraj izključno gnezdi v duplih, ki jih je iztesala črna žolna. Na območjih, kjer je teh dupel malo, zato koconogi čuki zelo radi zasedejo umetne gnezdilnice. Na Finskem, kjer je zaradi intenzivnega gozdarjenja malo tako debelih dreves, da bi žolna lahko iztesala svoje duplo, večina koconogih čukov gnezdi v gnezdilnicah. Zaradi omejenega števila ustreznih dupel samci teh tudi pozimi ne zapustijo in jih varujejo pred drugimi samci. Samice in mladiči se zaradi ostrih zimskih razmer, ki vladajo na njihovih gnezdiščih, pozimi raje umaknejo v nižje lege, kjer je hrana dostopnejša. Zato med samci in samicami koconogega čuka ni stalne naveze para, ki je znana pri drugih sovah, npr. pri kozači *Strix uralensis* in lesni sovi *Strix aluco*. Spomladi, ko se samice vračajo iz svojih prezimovališč, samci neutrudno prepevajo ob svojih duplih, da bi privabili partnerico. Ko jo najdejo, ponavadi utihnejo ali pa prepevajo manj pogosto.

Odrasli koconogi čuki so sivo obarvani, zanje je značilna velika debela glava z izrazito obrazno masko. Njihovo barvo perja bi lahko označili kot varovalno, saj se tesno prislonjen ob deblo drevesa koconogi čuk dobesedno zlije z okolico. Še bolj zanimiv pa je njegov način obvarovanja dupla pred

nezaželjenimi gosti. Duplo črne žolne je na drevesu dobro vidno, od ostalega debla ločeno kot črn madež. Ko na jajcih čepeča samica, podobno kasneje počno tudi mladiči, zazna vsiljivca pod gnezdilnim drevesom, skoči na odprtino dupla in s svojo veliko glavo oziroma obrazom zapolni črni madež dupla. Ker je obrazna maska koconogega čuka varovalno obarvana, manj izkušeni opazovalec dupla ne bo več opazil. Zaradi te vedenjske posebnosti je pregledovanje takih dupel in gnezdilnic več kot ugodno. Če po drevesu, v katerem gnezdi koconogi čuk, primerno močno potrka, se bo ta pojavil na vhodu svojega dupla in nas zvedavo opazoval (v resnici bo želel le zavarovati svoj zarod). S tem nam je prihranjenega veliko truda in plezanja po drevesih, omogočeno pa je tudi pregledovanje nedostopnih dupel, ki bi jih ob rutinskem pregledovanju zasedenosti dupel zagotovo izpustili. Pri tem je pomembno tudi to, da je takšno opazovanje za koconogega čuka najmanj stresno, saj gnezda ne zapusti, ob našem hitrem umiku pa tudi vznemirjenje ni kdovekako veliko. Medtem ko so odrasli svetlo sivo obarvani, so mladiči pravo nasprotje, saj so skoraj povsem temno-čokoladno obarvani, le na perutih imajo posamezne bele pege, kar je med sovami skoraj edinstven pojav. Srečamo ga le še pri ostalih vrstah koconogih čukov. Poleg našega koconogega čuka na svetu živijo še tri vrste tega rodu: ameriški čukež *Aegolius acadicus* (Severna Amerika), mehiški čukež *Aegolius ridgwayi* (Južna Mehika, Gvatemala) in ogrličasti čukež *Aegolius harrisi* (Južna Amerika - Andi).

Kot vse sove ima tudi koconogi čuk širok repertoar oglašanj. Najbolj je znano teritorialno petje samca, ki je monotono zaporedje glasov *pup*. Drug tip oglašanja je svarilen, lahko bi ga opisali kot kratek glasen krik, podoben kriku navadne veverice. Na ta tip oglašanja bomo naleteli, če bomo v nočnem času koconogega čuka razburili s svojo prisotnostjo ali če bomo to razburjenje povzročili s predvajanjem posnetega petja koconogega čuka.

Koconogi čuk je predvsem nočna ptica, ki dan preždi v kakem duplu ali na kakšni zasenčeni veji tesno prislonjen k deblu. Kot vse sove je tudi koconogi čuk mesojed, pleni predvsem male sesalce, kot so voluharice, miši, podleski in rovke. Zaradi svoje majhnosti lahko postane tudi sam plen večjih sov, kot so kozača, lesna sova, velika uharica *Bubo bubo* ali celo mala uharica *Asio otus*. Tako kot druge sove je tudi koconogi čuk za opazovanje in preučevanje sila težka vrsta. Njegova nočna aktivnost nam skoraj onemogoča, da bi jo preučevali s standardnimi ornitološkimi metodami. Pri gozdnih vrstah sov se radi poslužujemo metode predvajanja posnetka njihovega oglašanja, sicer so pri teh težko odkrивnih vrstah pomembni vsi tako ali drugače naključno zbrani podatki o njih. Dr. Janko Ponebšek, slovit slovenski

ornitolog, je na začetku 20. stoletja o koconogem čuku zapisal naslednje: "Treba je še temeljitih raziskavanj in smoternega dela, ki nam bo pokazalo, da je koconoga sova v naših južnih deželah veliko pogostejša, kakor smo dosedaj mislili." Danes, na začetku 21. stoletja, 100 let po tem zapisu, bi lahko zapisali povsem isto misel. ■ ■ ■

OBVESTILO

Zbiram vse podatke o koconogem čuku *Aegolius funereus* in malem skoviku *Glaucidium passerinum* iz Slovenije.

Dobrodošli so vsi podatki z navedeno lokacijo in datumom, še posebej dragoceni pa so podatki o najdbi gnezda. Prosim vse, ki imajo podatke o opazovanju teh dveh vrst iz Slovenije, naj mi jih pisno sporočijo na spodaj zapisani naslov. Podatke potrebujem za izdelavo preglednega članka o teh dveh v Sloveniji sicer malo poznanih vrstah. Za poslane podatke se vam že v naprej zahvaljujem!

Al Vrezec
Pražakova 11,
1000 Ljubljana

foto: Tomi Felber
Gnezdilnice so lahko pomembni nadomestek dupel za koconoge čuke.